

Ege Coğrafya Dergisi, 10 (1999), 1-14, İzmir
Aegean Geographical Journal, 10 (1999), 1-14, Izmir-TÜRKİYE

CUMHURİYET DÖNEMİNDE YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMLARINDA COĞRAFYA ÖĞRETİMİ VE SORUNLARI*

*Education on Geography and Its Associated Problems in Universities
of Turkey During the Republican Period*

Asaf KOÇMAN

<akocman@edebiyat.ege.edu.tr>

Abstract

Geography, as an academic discipline in Turkey's higher education system dates back to the late 19 th century. However, geographic researches and studies failed to go beyond providing a number of statistical knowledge and locations until the advent of the Turkish Republic. Establishment of modern geography and related education in Turkey was started in the Republican Period, especially in years after 1933. The major progression in geography, however, appeared upon the decisions made in the First Geography Congress in 1941. Since then until 1981 original geographic works were produced (with numerous associated periodicals and text books being written). In that period education on geography was begun in İstanbul and Ankara first and then

* Bu çalışma "75. Yılında Cumhuriyet ve Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda (19-21 Ekim 1998) bildiri olarak sunulmuştur (E.Ü.Edebiyat Fakültesi, İzmir).

in the geography departments of the universities in Erzurum and İzmir. In years after 1981, university act enabled geography departments in Turkish universities to increase quantitatively and qualitatively and thus geographical education was expanded. Geographical education was started in geography departments and main science divisions of the increased universities for geographic education to spread all over Turkey. In addition, many Literature, Science and Literature and Education Faculties opened their geography division in the forms of research and main science departments for the purpose of the related education. Although the above mentioned progresses in geography have been made quality losses and the problems increased which require radical solutions related to education curriculum on geography.

ÖZET

Türkiye'nin yüksek öğretim kurumlarında coğrafya eğitim ve öğretimi 19. yüzyılın ikinci yarısından beri yapılmaktadır. Ancak, cumhuriyete kadar gelen yıllarda coğrafya öğretimi yer adları saymak ve istatistiki bilgiler vermekten öteye gidememiştir. Türkiye'de modern coğrafyanın kuruluşu ve öğretimi cumhuriyet döneminde, özellikle 1933'u izleyen yıllarda başlamıştır. Asıl gelişme 1941 yılında toplanan I. Coğrafya Kongresi kararları ile kendini göstermiştir. Bu tarihten 1981 yılına kadar geçen dönemde coğrafya konularında özgün eserler verilmiş, çok sayıda dergi ve ders kitabı yayınlanmıştır. Söz konusu bu dönemde coğrafya öğretimi önceleri İstanbul ve Ankara'da, dönemin sonuna doğru Erzurum ve İzmir'deki üniversitelerimizin Coğrafya Bölümlerinde yapılmıştır. 1981 yılında Yüksek Öğretim Kanunu ile coğrafya bölümlerinin sayısı artırılmış ve böylece coğrafya öğretimi yaygınlaştırılmıştır. Çok sayıdaki Edebiyat, Fen-Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin coğrafya bölümlerinde veya anabilim dallarında coğrafya öğretimi başlamıştır. Yüksek öğretim kurumlarımızda bugün coğrafya öğretim birimlerinin sayısı artmış olmakla birlikte, bu alanda nitelik kaybı başlamış ve eğitim-öğretim konularında köklü çözüm gerektiren sorunlar çoğalmıştır.

Giriş

Cumhuriyet dönemi, Türkiye için sosyal, ekonomik, bilimsel ve teknik alanlarda bir atılım dönemi olmuş ve bu alanlarda övünmeğe değer başarılarla ulaşılmıştır. Bunlardan özellikle bilim alanında yüzyıllarca süren uyku bitmiş ve ileri hamleler yapılarak, uluslararası düzeye ulaşma çabaları başlamıştır. Bu nedenle, 75 yılın muhasebesi yapılırken, ulusu aydınlığa kavuşturan Cumhuriyet döneminin bilim dünyasındaki yerimizi belirleyen başarılarını ve bu başarıların temelinde yatan unsurları göz önünde tutmak gerekir.

Bu bağlamda, Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye’de coğrafya bilimi alanında bugüne kadarki gelişmeleri, ulaşılan düzeyi analiz etmek ve bugün içinde bulunduğumuz durum hakkında bazı saptamalarda bulunmak istiyoruz. Böyle bir yaklaşım, geriye bakmak suretiyle alınan yolu, aşılacak engelleri görmek, bugün ve gelecek için karar vermek bakımından da önemlidir. Başka bir sözle, böyle bir yaklaşım, bugünü anlayabilmek ve yarına daha kararlı adımlar atmak için yararlı ve belki de gereklidir. Burada hemen belirtelim ki, Türkiye’de coğrafya biliminin gösterdiği gelişmeler, bu bilimin mensupları değerli hocalarımız ve meslektaşlarımız tarafından zaman zaman incelenmiştir. Bunların başında, ülkemizde çağdaş coğrafyanın kurulması ve gelişmesinde büyük emeği geçen hocam Prof.Dr. Sırrı ERİNÇ ve Prof.Dr. Erol TÜMERTEKİN gelir. Bu değerli bilim adamı ve araştırmacıların görüşlerine yer vermeden önce coğrafya biliminin konusu ve amaçlarına kısaca değinmek istiyorum.

Çağdaş Coğrafyanın Konusu ve Amaçları

Çağdaş coğrafya, doğal ortam ile insan yaşamına ilişkin etkinliklerin karşılıklı ilişkilerini araştıran ve mekansal özellikleri ortaya koyan bir bilim olarak tanımlanabilir. Başka bir sözle; coğrafya yeryüzünün farklılaşmış lokalitelerindeki doğal ve beşeri unsurların etkileşimini ve bu etkileşimin mekanı nasıl organize ettiğini sonuçlarıyla birlikte inceler. Kısaca, çağdaş coğrafya bir mekan bilimidir. Coğrafyanın amacı ise, doğal çevre unsurları ile insan etkinlikleri arasındaki yakın ilişkileri saptamak, doğal dinamiklerle toplumsal olguları belirli yaklaşımlarla incelemek ve sonuç olarak mekana (ortam veya jeosistem) ait özellikleri, potansiyelleri, olanakları ve sorunları ortaya koymaktır. Coğrafya araştırmalarında, mekansal ilişkiler önce analitik yöntemlerle ele alınır ve sonra genel bir sentez yapılarak mekana ait özellikler belirlenir. Hiç kuşkusuz, bu sentezin temelinde mekanda mevcut potansiyellerin toplumsal gelişmeye ve ihtiyaçlara yönelik sonuçlarının belirlenmesi yatmaktadır. Modern coğrafyayı temsil eden bu yaklaşım, çağımızın giderek artan sosyal ve ekonomik ihtiyaçlarından kaynaklanmıştır. Bu yönelim, toplumun ihtiyaçlarına yanıt verme amacına hizmet etmekle birlikte, aynı zamanda insanın yaşama ortamı üzerindeki etkilerinden kaynaklanan sorunların çözümlenmesine de yardımcı olmaktadır. Bilindiği gibi, çağımızda teknoloji ve endüstri alanlarındaki büyük gelişmeler sonucunda zararlı atıklarla atmosfer ve çevre kirlenmiştir. Öte yandan, 20. yüzyılın başından bu yana hızlı nüfus artışına paralel olarak, insanın doğal ortam üzerindeki baskısı artmış; mekânın doğal sınırlarını zorlayan tarımsal faaliyetler, toprak ve orman tahripleri farklı jeosistemlerin doğasında var olan dengeleri de sarsmıştır. Dolayısıyla, doğal

ortamın yapı unsurlarını (iklim, su, toprak ve bitki örtüsü) tahrip eden, çevre sorunları yaratan bu etkiler de işleyen jeosistemin kapsamı içinde incelenmelidir. Bu nedenle, çağdaş coğrafya araştırma teknikleriyle doğal ortamdaki değişim ve etkilerden başlayarak, beşeri çevredeki sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal olaylara kadar uzanan çok çeşitli ve kompleks olayları çözümlenip sunmak mümkün olmaktadır. Ancak, coğrafya araştırma konularının çokluğu ve karmaşıklığı içinde kaybolmadan somut ve pratik sonuçlara ulaşılması önem arz etmektedir. Coğrafyada doğrudan gözlem ve izleme çalışmaları, kantitatif analizler ve laboratuvar araştırmaları ile söz konusu sonuçlara ulaşabilmektedir.

Özetle, çağdaş coğrafya yer adları sayan, dünyanın en yüksek dağları ile en büyük kentleri hakkında ansiklopedik bilgi sunan bir bilim olarak algılanmamalıdır. Coğrafya, doğal ortam unsurları ile insanın yaşam ve etkinliklerine ilişkin çok karmaşık olguların analiz edildiği, olaylar ve unsurlar arasındaki ilişkilerin derinlemesine değerlendirildiği bir sentez bilimi olarak bilinmelidir.

Türkiye’de Coğrafyanın Kuruluşu ve Gelişme Dönemleri

Akademik bir disiplin olarak çağdaş coğrafyanın gelişme tarihi nispeten kısadır ve batı ülkelerinde rastlanan eğilimlere uygun olarak ülkemizde ilk temelleri atılmıştır. Ülkemizde bilimsel coğrafyanın yerleşmesi yolundaki çabalar dışarıdan getirilen coğrafya profesörleri ile başlamış ve daha sonra dışarıda eğitim görerek yetişmiş Türk elemanların üniversitede istihdamı ile sürmüştür. Türkiye’de modern coğrafyanın kuruluşu ve gelişimini ERİNÇ (1973), siyasi dönemlere göre değil, üniversitelerimizin eğitim sistemlerindeki değişiklikler üzerinde etki yapan tarihleri esas alarak incelemiştir. Yazar, yüksek öğretim kurumlarımızda coğrafyanın eğitim ve öğretimi ile ilgili olarak yakın geçmişten 1973’e ulaşmak üzere (Cumhuriyetin 50.yılı münasebetiyle) birbirinden önemli olaylarla ayrılan dönemler ayırt etmiştir (Erinç, 1973). TÜMERTEKİN ise, Türkiye’de akademik coğrafyanın gelişimini özelde “Beşeri Coğrafya”nın gelişme süreci olarak incelemiştir (Tümertekin, 1998). Biz, ERİNÇ’in yaklaşımı ile ülkemizde coğrafyanın zaman içinde gelişim değişiklikleriyle geçirdiği aşamaları dikkate alarak ve 1973 sonrasını da gözden geçirerek bugün gelinen noktayı ortaya koymağa çalışacağız.

Yukarıda değindiğimiz gibi, ERİNÇ incelemesinde Türk coğrafyasının gelişim sürecini analiz ederek dört aşamadan geçtiği sonucuna varmıştır. Biz, ERİNÇ’in Cumhuriyet’in 50. Yılı münasebetiyle kaleme aldığı incelemede kaldığı noktadan devam ederek Türkiye’de akademik coğrafyanın gelişimini Cumhuriyet’in 75. Yılına kadar getireceğiz. Nitekim, ERİNÇ’in söz konusu

incelemesinde ayırdığı “Türk coğrafyasının yükselişi” döneminin 1941’de başladığını ve 1981 yılında son bulduğunu kabul etmek durumundayız. Çünkü, bu dönem içerisinde 1973’ten sonra İstanbul ve Ankara üniversiteleri dışında, Erzurum ve İzmir üniversitelerinde birer Coğrafya Bölümü açılmakla birlikte coğrafya öğretim sisteminde herhangi bir değişiklik olmamıştır.06.11.1981 yılında yürürlüğe giren 2547 Sayılı Yüksek Öğretim yasası ile tüm yüksek öğretim kurumlarımızda reorganizasyonlara gidilmiş ve coğrafya eğitim-öğretim programları yeniden düzenlenmiş, sertifika ve kürsü sistemi kaldırılmış, coğrafya bölümlerinin sayısının artırılması yoluna gidilmiştir. 1981 yılına kadar sadece dört üniversitede mevcut dört bölümde (İstanbul Edebiyat Fakültesi, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi ve İzmir Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi) yapılan coğrafya öğretimi, bu tarihten itibaren yeni kurulan Fen- Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinde kök salmaya başlamıştır. Böylece coğrafya öğretimi ülke sathında yaygınlaşma olanağı bulmuş ve akademik öğretim kadrosu sayısal olarak artmıştır. 1981 yılında gerçekleştirilen değişim çerçevesinde ülkemizde coğrafya öğretim tarihinin 5. Dönemi başlamış olmaktadır. Türkiye’de coğrafya öğretiminin aşağıdaki bu 5 dönemine ilişkin gelişmelere kısaca değindikten sonra, yüksek öğretim kurumlarımızda coğrafya eğitim-öğretiminin bugün içinde bulunduğu sorunları incelemeye çalışacağız.

Türkiye’de coğrafya öğretiminin geçirmiş olduğu evreler, başlama ve bitiş tarihlerine göre aşağıdaki şekilde ayır edilmektedir:

- 1.Modern coğrafya öncesi : 1915’den önceleri
- 2.Modern coğrafyanın öncüleri ve ilk adımlar : 1915-1933
- 3.Türk coğrafyasının kuruluş ve örgütlenmesi : 1933-1941
- 4.Türk coğrafyasının yükselişi : 1941-1981
5. Türk coğrafyasının yaygınlaşması ve nitelikte kayıplar : 1981’den bu yana.

1915’den önceki yıllarda ülkemizde coğrafya öğretimi, yer adları saymak, istatistiki bilgiler vermek, ezbere harita çizmek veya çizdirmekten pek öteye gidememiştir. Tanzimatı izleyen yıllarda görülen bazı çabalara ve batı dünyasındaki gelişmelere karşın Türk coğrafyası kavram ve metod yönünden gelişme göstermemiştir. Çünkü, ülkemiz o yıllarda siyasal ve sosyal birtakım olayların etkisi altında devrin gelişmelerine kapalı kalmıştır. Ezberci, tekrarcı eğitimle ve ikinci elden kaynaklardan yararlanma yoluyla zaman yitirilmiştir. Bununla birlikte, askeri düşüncelerle bazı okullarda coğrafya öğretimine yer verilmiş ve çoğu asker olan yazarlar tarafından bazı eserler yayınlanmıştır (Erinç, 1973; Binbaşı Hüseyin’in Memaliki-i Osmaniye Ziraat Coğrafyası, 1887, Hasan Fehmi’nin Sanayi ve Ticaret Coğrafyası, 1890, Saffet Bey’in Resimli ve Haritalı Coğrafya-yı Umumi’si gibi).

1915-1933 dönemi, Türkiye’de modern coğrafyanın kurulması yolunda bir hazırlık dönemi olarak nitelendirilebilir. Nitekim, 14 Ekim 1915 tarihinde İstanbul’da modern Darülfünun kurulmuştur. Darülfünun’da gerçekleştirilen reorganizasyon hareketleri çerçevesinde Tıp, Hukuk, Fen ve Edebiyat fakültelerinden oluşan dört bilim kurumu oluşturulmuştur. Bunlardan Edebiyat Fakültesi’nde Edebiyat, Felsefe, Tarih ve Coğrafya olmak üzere 4 şube/bölüm kurulmuştur. Bu örgütlenme aşamasında Coğrafya Bölümü’nün öğretim kadrosunda Almanya’dan davet edilmiş olan profesör E.Obst başkanlığında Faik Sabri (Duran), Ali Macit (Arda), Selim Mansur ve Hamit Sadi (Selen) görev almışlardır. Bu dönemde Darülfünun Coğrafya Bölümü’nde “Coğrafya-i Tabii, İslam ve Türk Coğrafyası, Coğrafya-i Beşeri, Coğrafya Usul ve Tatbikatı, Mevzii Coğrafya ve İstatistik gibi dersler okutuluyordu. Bölüme, o yıllara ait periyodikleri de içeren zengin bir kütüphane sağlanmıştır. Araştırmalara önem verilmiş ve bölüm araştırma malzemesiyle donatılmıştır. Bu bölüm 1935 yılına kadar tek başına coğrafya araştırma ve öğretim merkezi olarak hizmet vermiştir.

E. Obst 1920 yılında bölümden ayrılmış; Coğrafya Bölümü aynı öğretim kadrosu ile Cumhuriyet dönemine girmiş ve 1924 yılında Lozan’da fiziki ve doğal bilimler öğrenimi gören İbrahim Hakkı Akyol’un katılımı ile öğretim kadrosu güçlendirilmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bu kadro Batı’nın modern coğrafyasını aktarmak ve gençlerin yetişmesini sağlamak için çalışmıştır. Bölümde aynı zamanda araştırmalara da önem verilmiş ve araştırma faaliyetlerini düzenlemek ve deneyimlerinden yararlanmak amacıyla Batı ülkelerinden öğretim üyeleri davet edilmiştir. Örneğin, Fransa’dan önce Th. Lefebvre ve onun ayrılmasından sonra E. Chaput getirilmiştir. Chaput, 1937’ye kadar bölümde görev yapmıştır.

“Modern coğrafyanın öncüleri ve ilk adımlar” olarak tanımlanan bu dönemde, Türk coğrafyası Batı ülkelerin araştırmaya dayanan bilimsel coğrafyası ile sıkı teması olmuş ve çağın coğrafyasından etkilenmiştir. Bu bağlamda Chaput, jeomorfoloji konusunda alan çalışmalarını getirmiş ve Türk coğrafyacılarının yetişmesinde yardımcı olmuştur. Öte yandan, İ. Hakkı Akyol, özellikle fiziki coğrafya ve jeoloji öğretimine ağırlık kazandırmıştır. Buna karşılık, Hamit Sadi Selen ve Macit Arda beşeri coğrafya alanında öğretim yapmışlardır. Ancak, adı geçen bu iki değerli bilim adamı dönemin sonuna doğru bölümden ayrılmışlardır.

İstanbul Coğrafya Bölümü’ndeki bu durum 1 Temmuz 1933 yılına kadar sürmüş ve bu tarihte coğrafyanın fiziki ve beşeri alanları arasındaki dengeyi sağlayan yeni bir yapılanma gerçekleştirilmiştir. Söz konusu bu tarihte İstanbul Darülfünunu, Üniversite’ye (İstanbul Üniversitesi) dönüştürülmüştür. Bu gerçek reformdan önce, coğrafya öğrenimi için devlet tarafından Fransa’ya gönderilen Besim Darkot, Ali Tanoğlu, Ahmet Ardel ve Cemal Arif Alagöz dönmüşler ve

İstanbul Coğrafya Bölümü'nün başında bulunan İ. Hakkı Akyol ile birlikte Türkiye'de çağdaş coğrafyanın kurucuları olarak yeni bir anlayış ve görüşle çalışmaya başlamışlardır (Tümertekin, 1998). 1933 yılında başlayan bu yeni dönem "Türk coğrafyasının kuruluş ve örgütlenme dönemi" (1933-1941 yıllarını kapsar) olarak tanımlanmıştır (Erinç, 1973).

Öte yandan, 1933 Üniversite Reformu ile çağdaş eğitime başlayan Ankara Üniversitesi'nin Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi bünyesinde 1935 yılında Coğrafya Bölümü kurulmuştur. Bu bölümün kuruluş kadrosunda Almanya'dan davet edilen H. Louis (Müdür), İstanbul Coğrafya Bölümü'nden Cemal Arif Alagöz, Danyal Bediz, Reşat İzbirak ve Niyazi Çitakoğlu öğretim üyesi olarak görev almışlardır. Türkiye'de bilimsel coğrafya alanında araştırma ve yayınlarla büyük hizmetler veren bu bölümde "Fiziki Coğrafya ve Jeoloji, Beşeri ve İktisadi Coğrafya, ve Ülkeler Coğrafyası" olarak adlandırılan üç ayrı kürsüde coğrafya eğitim-öğretimi verilmiştir.

Türkiye'de coğrafyanın örgütlenmesi dönemin sonunda toplanan I. Coğrafya Kongresi ile gerçekleşmiştir. Bu kongre, ülkemizde coğrafya eğitim ve öğretimine, özellikle orta öğretim okullarımızda gereksinimlere yön vermek amacıyla dönemin Milli Eğitim bakanı Hasan Ali Yücel'in himayesinde 6-21 Haziran 1941 tarihinde Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde toplanmıştır. Hasan Ali Yücel kongrede, modern coğrafya biliminin ilke ve yöntemleri ile çalışmalara başlanılmasını, her derecedeki okullarımızda coğrafya öğretiminin realiteye uygun bir şekilde yapılmasını amaç ve hedef olarak göstermiştir. Başka bir sözle, bu tarihi kongrede coğrafya biliminin, diğer bilimler gibi, çağdaş bir anlayışla gelişmesi, okullarımızda realiteye uygun bir biçimde öğretilmesi ve ülke topraklarının bilim gözü ile incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçlara ulaşmak için, kongre sırasında Türk coğrafyacılarını bir araya toplayan bir kurumun oluşturulması teklif edilmiş ve kongre başkanı Hasan Ali Yücel'in işareti üzerine bu kurumun "Türk Coğrafya Kurumu" olması fikri üzerinde anlaşma sağlanmıştır (Koçman, 1997). Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi, I. Coğrafya Kongresi ile bilim ve kültür hayatımızda "Türk Coğrafya Kurumu" doğmuştur (1942). I. Coğrafya Kongresi'nde alınan kararlarda Türkiye'de bilimsel coğrafya çalışmalarının koordinasyonu da sağlanmıştır. Araştırma sonuçlarının yayınlanabildiği bilimsel bir coğrafya dergisinin (Türk Coğrafya Dergisi), çıkarılması (1942), coğrafya terimleri listesinin hazırlanması ve Türkiye Coğrafya Bölgeleri'nin saptanması kongrede sonuçlandırılan diğer kararlardır. Erinç'e göre, I. Coğrafya Kongresi bilimsel bakımdan üstün bir başarı ve Türk coğrafyasının evriminde en önemli dönüm noktası sayılmalıdır.(Erinç, 1973). Bu kısa dönemin önemli bir özelliği de Türk coğrafyacılarının yurt dışında bilimsel araştırmalar yapmaları, uluslararası

kongrelerde bildiriler sunarak temsil edilmeleri ve her iki bölümün mensupları lisans öğrencileri için ders kitapları hazırlamalarıdır.

1941'i izleyen yıllar yine Erineç tarafından "Türk coğrafyasının yükselişi" olarak nitelendirilmiştir. Bize göre bu dönem 1941- 1981 yıllarını kapsar. İstanbul ve Ankara Coğrafya bölümlerinin öğretim üyeleri çağdaş coğrafya ilke ve metodlarına göre öğretim ve araştırma alanlarında yoğun bir çalışmaya girişmişlerdir. Bu bölümlerde eğitim-öğretim her biri dersler topluluğu şeklindeki "sertifika veya kürsü" sistemine dayanıyordu (Fiziki Coğrafya, Mevzii Coğrafya, Umumi Coğrafya, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Sertifikası ve Kürsüsü gibi). Türk Coğrafya Kurumu'nun bilimsel yayın organı olan Türk Coğrafya Dergisi'nden başka her iki bölüm de dergi çıkarmağa başlamış (Tablo 1), ders kitapları ile birlikte bölüm elemanlarınca hazırlanan doktora ve doçentlik tezleri basılmıştır. Dönemin sonuna doğru, önce Erzurum'da Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde (1974), daha sonra İzmir Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi bünyesinde (1979) birer coğrafya bölümü kurulmuş ve böylece Türkiye'de coğrafya bölümlerinin sayısı dörde yükselmiştir. Her iki yeni bölüm, yurt içinde ve yurt dışında yetiştirilmiş, sayıları az yeni elemanların oluşturduğu dar kadrolarla öğretim faaliyetlerine başlamıştır. Ancak, bu yeni bölümlerde sertifika yerine ders geçme sistemi uygulanıyordu.

1981 yılına kadar Türkiye'de sadece dört üniversitede temsil edilen coğrafya bölümleri YÖK ile birlikte eğitim-öğretim sistemleri değiştirilmiş, çok sayıdaki Eğitim Enstitüleri üniversite şemsiyesi altına alınarak Eğitim Fakülteleri düzeyine yükseltilmiştir. Bu okulların Sosyal Bilgiler Eğitimi bölümleri "Coğrafya Eğitimi ve Tarih Eğitimi" bölümlerine ayrılmıştır. YÖK kararlarıyla açılan önce iki yıllık, sonraları dört yıllık okullara dönüştürülen Eğitim Yüksek Okulları veya Yüksek Öğretmen Okulları son olarak yine dört yıllık Eğitim Fakülteleri olarak statü kazandırılmıştır. Bu okullarda halen Sınıf Öğretmenliği Bölümlerinde Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programlarında coğrafya öğretimine yer verilmektedir. Böylece Türkiye'de coğrafya öğretimi yaygınlaştırılmış (Şekil 1) ve akademik kadroların genişletilmesi yoluna gidilmiştir. YÖK uygulamaları ile ülke sathında yaygınlaştırılan coğrafya eğitim-öğretimi, Eğitim Enstitüsü ve Eğitim Yüksek Okullarının fakülteye dönüştürülmesi ve bağımsız coğrafya bölümlerinin oluşturulması coğrafya alanında araştırma faaliyetlerini artırmış ve özellikle yerel araştırmaların kolaylıkla yapılabilmesine göreceli olanaklar sağlamıştır. Burada hemen belirtelim ki, bu iyi niyetli girişimler istenildiği ölçüde ve düzeyde yürütülemediği. İçinde bulunduğumuz bu yeni dönemde daha önceki hızlı gelişmeler durmuş, gelişmeyi sınırlayan veya engelleyen çok sayıda etken ve sorunlarla karşı karşıya gelinmiştir. Son tesbitlerimize göre, Dil ve Tarih

Coğrafya Fakültesi, Edebiyat Fakülteleri ve Fen-Edebiyat Fakültelerinde 11 Coğrafya Bölümü, Eğitim Fakültelerinde Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü bünyesinde 8 Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı ve 36 Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programında coğrafya dersleri verilmektedir (Şekil 1). İstanbul, Ankara ve İzmir dışında kalan bütün bölüm, anabilim dalı ve programların öğretim kadrosu, onyediyıl geçmiş olmasına rağmen, henüz tamamlanamamıştır. Öğretim kadroları eksik ve mevcut kadrolardaki elemanların çoğunluğunu yardımcı doçent veya araştırma görevlileri meydana getirmektedir.

Coğrafya Eğitim ve Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar

Bugün coğrafya eğitim-öğretimi konularında karşılaşılan sorunlar, üniversitelerimizin öteki bölümleri için de geçerlidir. Karşılaşılan sorunlar çok yönlüdür ve boyutları farklıdır. Biz burada sadece coğrafya eğitim-öğretimine ilişkin sorunlara kısaca değineceğiz.

1. Bölümlerin yetişmiş öğretim kadroları tam değildir. Mevcut elemanların büyük çoğunluğu hızla gelişen ve uluslararası düzeyde çalışma ve işbirliği gerektiren konularda çalışacak düzeyde yetiştirilmemiştir. Elemanların yabancıl dil öğrenme olanakları çok sınırlıdır. Yabancıl dil bilgi düzeyi de yayın yapabilecek, literatür izleyebilecek ve yabancı meslektaşlarla işbirliği yapacak ölçülerde yeterli olmamaktadır. Bu nedenle Türk coğrafyası gelişememe tehdidi altındadır.

2. Bölümlerde modern araç ve aletlerle donatılmış araştırma laboratuvarları bulunmamaktadır. Bölümler öğretim araç ve cihazlardan yoksundur. Türkiye’de araştırma laboratuvarına sahip tek bölüm Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü’dür ve bu bölümün laboratuvar aletleri henüz tam değildir.

3. Coğrafya öğrenimini bitirenlerin istihdamı önemli bir sorundur. Bu durum coğrafyaya olan ilgiyi azaltmaktadır. İlk ve orta öğretim kurumlarında öğretim işi bulamayan mezunların başka alanlarda istihdamı için bazı önlemler, özellikle program değişikliği gerekmektedir. Ülkenin ihtiyaçlarına göre coğrafya öğretim programlarının yenilenmesi zorunludur. Başka bir anlatımla, sorunun ikinci boyutu, öğrencileri görev alabilecekleri işlere uygun programlarla yetiştirmektir. Örneğin; jeomorfoloj, klimatolog veya coğrafi istatistik ve coğrafi çevre analizleri yapabilecek nitelikte elemanların yetiştirilmesi gibi. Bu amaçla, coğrafya bölümleri arasında öğretime yeni bir boyut kazandırmak, yeni bir yön vermek için koordinasyon şarttır. Programlarda yapılacak bir reformla çağdaş coğrafyayı bilen araştırmacı coğrafyacılar yetiştirilebilir ve bunlar planlama, tarım, orman, çevre, turizm ve meteoroloji gibi kurumlarda istihdam edilebilir.

4. Yeni yapılanmaya göre, Eğitim Fakültelerinde Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programı çerçevesinde sadece ilköğretimde istihdam edilmek üzere, tarihle birlikte çağdaş coğrafya bilgileri ile donatılmış öğretmenler yetiştirilmelidir. Orta öğretim okullarında (lise ve dengi okullarda) coğrafya branş öğretmenleri yine Eğitim Fakültelerinin Coğrafya Eğitimi Anabilim Dalı programları çerçevesinde yetiştirilebilir. Buna karşılık; Edebiyat ve Fen-Edebiyat Fakültelerinin coğrafya bölümlerinde ise programlar yeniden düzenlenerek araştırmacı coğrafyacıların çeşitli kurumlarda istihdamı sağlanabilir.

5. Fakültelerimizde coğrafya bölümlerinin sayısı fazladır ve artık hiçbir şekilde yeni bölüm açılmamalıdır. Mevcut bölümlerin kadroları, özellikle yurt dışında öğrenim görmüş ve çağdaş coğrafya alanındaki bilimsel ve teknik gelişmeleri bilen ve yakından izleyen elemanlarla güçlendirilmelidir.

6. Özellikle son 10-15 yılda yapılan araştırma ve yayınların büyük bir kısmı niteliksiz, daha önce yapılmış çalışmaların tekrarı şeklinde olup coğrafi araştırma ilke ve metodlarının tam anlamıyla uygulanmadığı düşük kalite ve niteliktedir. Bu nedenle, Türk coğrafyasının son dönemini nitelik kaybı ile tanımlıyoruz. Hiç kuşkusuz, coğrafya bölümlerindeki kadroların eksik olması, yetişmiş elemanların sayıca azlığı ve iletişimsizlik bu sonucu doğurmaktadır. Alanında uzman kişilerce gözden geçirilmemiş, hakemsiz ve kontrolsüz araştırma ve yayınlar gün geçtikçe çoğalmaktadır. Bu nedenle, bölümler arasında iletişim, öğretim elemanı değişimi ve bilimsel eleştiri büyük önem taşımaktadır.

7. Bölümlerde teorik dersler yanında, uygulamalı dersler, laboratuvar çalışmaları, bilimsel gezi ve gözlemler büyük önem taşır. Ancak, gelir yetersizliği ve fakültelerin ödenek sıkıntısı dersane dışında yapılacak etkinliklere öğrencilerin, hatta öğretim elemanlarının katılımını kısıtlamıştır. Kaliteli ve nitelikli eğitim-öğretim için bu soruna çözüm bulunmalıdır.

8. Bölümler ve Anabilim Dallarının ders programları birbirinden çok farklıdır. Öğretim kurumlarında birimlerin mevcut elemanlarının alanına ve sayısına göre programlar hazırlanmakta ve uygulanmaktadır. O kadar ki, eğitim fakültelerinin bazı coğrafya anabilim dallarında, eleman bulunmadığı için tarih dersleri ağırlıklı olabilmektedir. Şu halde, tüm coğrafya birimlerinde dersler ve disiplinler arasında bir denge sağlanmalıdır.

9. Son olarak; öğretim kurumlarında öğretim elemanı alımları sırasında adayların seçiminde belirli kriterler gözetilmemektedir. Bu durum, özellikle taşra üniversitelerinde gözlenmektedir; yönetim ve jüriler manevi baskı altında tutulmaktadır. Bu konu merkezi bir seçim sistemi ile ve tarafsız komisyonlar tarafından çözümlenmelidir.

SONUÇ

Sonuç olarak; Cumhuriyet döneminde ulaşılan tüm başarılarla karşın, Türk coğrafyası son yıllarda önemli sorunlarla karşı karşıya gelmiş bulunmaktadır. Türkiye’de bilimsel coğrafyanın gelişmesini ve dolayısıyla eğitim-öğretim faaliyetlerini etkileyen bu sorunlar, aynı zamanda ülkemizde coğrafyanın geleceğini de tehdit etmiş olmaktadır. Bu nedenle, coğrafya öğretim birimlerinin sayısını arttırmadan akademik düzeyde yapılanmaya gidilmeli ve bu birimler çağdaş coğrafya eğitimi yapabilecek olanaklarla donatılmalıdır. Yinelemekte yarar vardır ki; yeniden yapılandırılan Eğitim Fakültelerinde öğretmen yetiştirme alanında istihdama yönelik eğitim-öğretim programları uygulanmalı, buna karşılık Edebiyat ve Fen-Edebiyat Fakültelerinin coğrafya bölümlerinde çevre, turizm, meteoroloji, tarım, bölge planlama vb değişik alanlarda istihdamı mümkün kılacak programlarla öğretim yapılmalıdır. Halen ülkemizde coğrafya öğretimi yapan birimler, genel olarak, orta öğretime öğretmen yetiştiren kurumlar olarak bilinmektedir. Halbuki, ülke gereksinimlerine uygun bir şekilde öğretim programları uygulanırsa, coğrafya mezunlarının öğretmenlik dışında iş bulabilmeleri mümkün olacaktır.

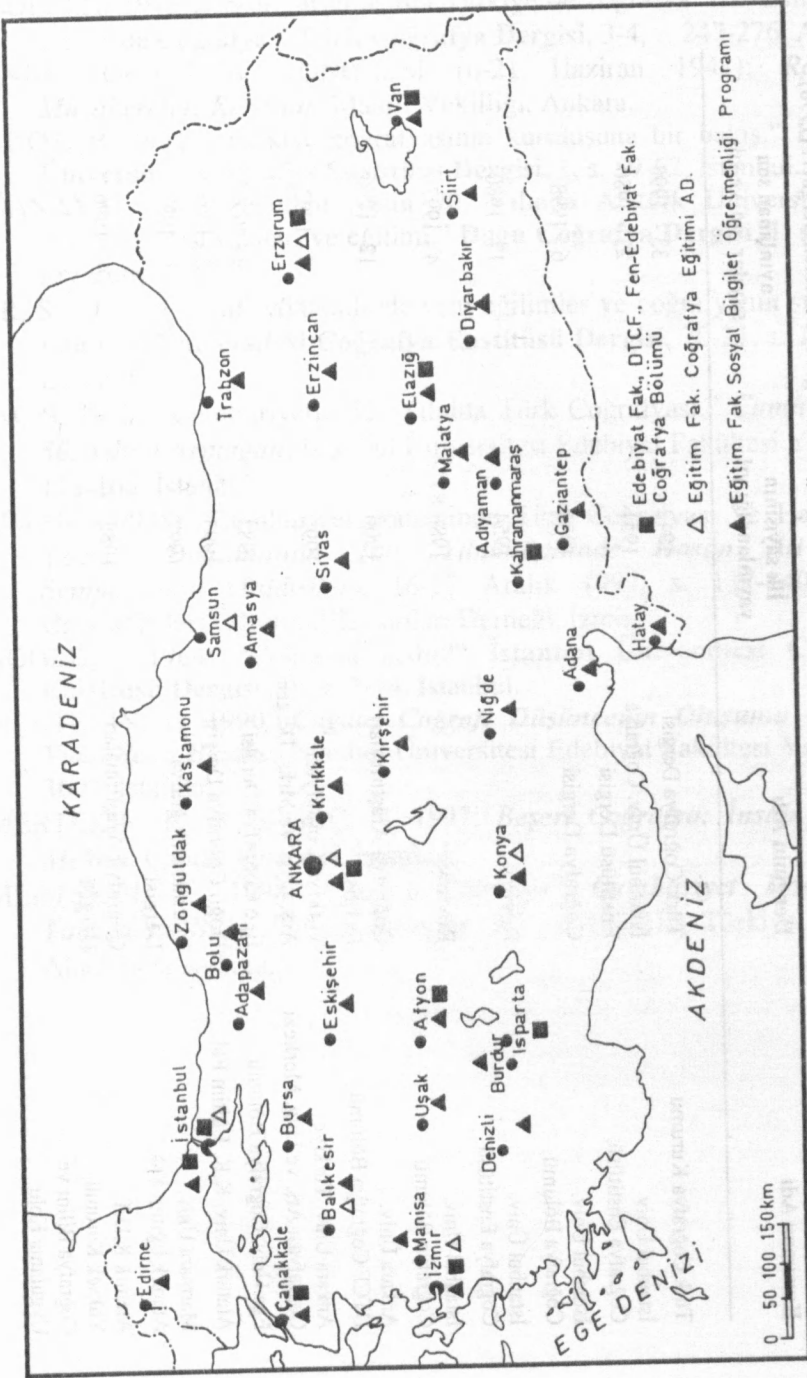
Öte yandan, coğrafya bölümlerinin diğer akademik kurumlarla ilişkileri artırılmalı, eskiden olduğu gibi, ülke yöneticilerini yetiştiren Siyasal Bilgiler, Ziraat, İktisat, İdari Bilimler ve İşletme Fakültelerinin öğretim programlarında Türkiye Coğrafyası başta olmak üzere gerekli bazı coğrafya dersleri (Tarımsal Klimatoloji, Turizm Coğrafyası, Türkiye Ekonomik Coğrafyası, Doğal Kaynaklar vb.) yer almalıdır. Bilinmektedir ki; ülke coğrafyası, sürekli değişen doğal ve beşeri çevrenin olanaklarına bağlı olarak sosyal, ekonomik ve kültürel unsurların ve kaynaşmaların şekillendiği, biçimlendiği bir ortamdır ve bu ortam özelliklerinin yöneticiler tarafından bilinmesi zorunludur. Başka bir sözle, coğrafi çevrenin olanaklarına bağlı olarak siyasal, kültürel, sosyal ve ekonomik olgular ortaya çıkar ve bu olgular ülke kültürünü, devlet politikasını ve uluslararası ilişkileri derin bir şekilde etkiler. Bu görüş çerçevesinde, batı ülkelerinde olduğu gibi, sağlam ve tutarlı bir coğrafya bilgi ve kültürüne sahip olan yöneticiler iyi ve doğru bir yönetimi sürdürebilme olanağına sahiptirler. Çağdaş coğrafyanın tanımlar ve sayılardan ibaret basit ve yüzeysel bir bilim olmadığı artık herkes tarafından bilinmeledir.

KAYNAKLAR

- AKYOL, İ.H. 1943 : “Son yarım asırda Türkiye’de coğrafya: III. Cumhuriyet Devrinde Coğrafya.” **Türk Coğrafya Dergisi**, 3-4, s. 247-276, Ankara.
- BİRİNCİ COĞRAFYA KONGRESİ (6-21 Haziran 1941): **Raporlar, Müzakereler, Kararlar**. Maarif Vekilliği, Ankara.
- DARKOT, B. 1951: “Türkiye coğrafyasının kuruluşuna bir bakış.” **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, 1, s. 59-62, İstanbul.
- DOĞANAY, H. 1995: “Cumhuriyetin 70. Yılında Atatürk Üniversitesi’nde coğrafya araştırmaları ve eğitimi.” **Doğu Coğrafya Dergisi**, 1, s. 28-66, Erzurum.
- ERER, S. 1977: “Coğrafi yöntemlerde yeni eğilimler ve coğrafyanın sınırları.” **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, 20-21, s. 181-188, İstanbul.
- ERİNÇ, S. 1973: “Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Coğrafyası.” **Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, s. 113-168, İstanbul.
- KOÇMAN, A. 1998: “Cumhuriyet döneminde Türk Coğrafyası ve Hasan Ali Yücel.” **Doğumunun 100. Yıldönümünde Hasan Ali Yücel Sempozyumu (Bildiriler)**, 16-17 Aralık 1997, s. 137-140, İzmir Üniversiteleri Öğretim Elemanları Derneği, İzmir.
- TANOĞLU, A. 1964: “Coğrafya nedir?” **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, 14, s. 3-14, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E. 1990: **Çağdaş Coğrafi Düşüncenin Oluşumu ve Paul Vidal de la Blache**. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No. 3603, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E. ve ÖZGÜÇ, N. 1997: **Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekan**. Çantay Kitabevi, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E. 1998: “Beşeri Coğrafya” **Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Bilim ‘Sosyal Bilimler II’**, s. 187-215, Türkiye Bilimler Akademisi Ankara.

Tablo-1- Üniversitelerimizde ve diğer kurumlarda yayınlanmış ve yayınlanmakta olan coğrafya meslek dergileri (1998).

Kurumun Adı	Derginin Adı	İlk sayısının yayınlandığı yıl	Yayınlanan son sayılar no. ve yılı
Türk Coğrafya Kurumu	Türk Coğrafya Dergisi	1942	33 - 1998
İstanbul Üniv. Coğrafya Enstitüsü.	İstanbul Üniv. Coğrafya Enstitüsü Dergisi	1951	23 - 1980
İstanbul Üniv. Coğrafya Bölümü	Coğrafya Dergisi	1985	6 - 1998
İstanbul Üniv. Coğrafya Enstitüsü	Review	1954	17 - 1980
İstanbul Üniv. Coğrafya Bölümü	Review	1986-87	4 - 1997
Ankara Üniv. DTCF Coğrafya Bölümü	Coğrafya Araştırmaları Dergisi	1966	12 - 1996
Ankara Üniv. Türkiye Coğrafyası Arş. ve Uyg. Merkezi	Türkiye Coğrafyası Arş. Uyg. ve Mrkz. Dergisi	1992	6 - 1997
Ege Üniv. Coğrafya Bölümü	Ege Coğrafya Dergisi	1983	9 - 1997
Atatürk Üniv. K.K. Eğitim Fak.	Doğu Coğrafya Dergisi	1995	2 - 1997
Marmara Üniv. Atatürk Eğitim Fak.	Marmara Coğrafya Dergisi	1997	1 - 1997
Atatürk K.D.T. Yüksek Kurumu	Coğrafya Araştırmaları Dergisi	1989	4 - 1996
Coğrafya Bilim ve Uygulama Kolu			

Şekil 1: Türkiye'de Coğrafya Öğretimi Yapan Yüksek Öğretim Kurumları.